

Intervju med socionomer

Maria Borg och Margareta Hansson
Stockholm

Kunskapen om de yngsta barnens relationsutveckling

- dess användbarhet i arbetet med familjehemsplacerade barn
- intervju med två socionomer

Vi är intresserade av att undersöka hur kunskap om små barns utveckling kan vara till hjälp i socialtjänstens arbete med familjehem och familjehemsplacerade barn. Stiftelsen A Primo (stiftelsenaprimo.se) har haft en uppdragsutbildning på Ersta Sköndal Bräcke högskola (numera Marie Cederschiöld högskola) under två terminer 2021; ”Det lilla barnet – fördjupningskurs för socionomer i de första årens psykologi”. Via handledningar, föreläsningar och examinationer såg vi hur kunskapen om späda och små barns relationsutveckling kunde användas av socialsekreterare i deras arbete. Vi blev inspirerade att fördjupa temat kring familjehemsplacerade barn och ville därför inter-

vju några av dem som i sina examinationsarbeten skrev om relationen familjehemsföräldrar-barn. Vi ville ta vara på det perspektiv som kom från dem som arbetade med detta och samtidigt har deltagit i vår utbildning kring de små barnens utveckling. Det är ett intressant perspektiv tycker vi och vill nu förmedla det vidare genom att skriva om intervjun.

Bakgrund och metod

Vi gjorde ett intervjuformulär där vi utgick från teori om tidig relationsutveckling och valde frågeställningar som vi var intresserade av att belysa,

till exempel hur intervjupersonerna kan förstå och stödja relationsutveckling familjehemsföräldrar-barn. Vi höll nere antalet frågor till sju stycken (se Bilaga 1). Vi satte maxantalet deltagare till tre stycken för att det skulle ges möjlighet till mer fördjupade svar och reflektioner. Målet var att intervjupersonerna tillsammans och med stöd av oss skulle reflektera kring frågorna i vår halvstrukturerade intervju som spelades in via Zoom.

Vi skickade mail till deltagare i våra utbildningar som i sina examinationsuppgifter skrivit om relationen familjehemsföräldrar-barn. Vi berättade om bakgrunden till att vi ville göra en intervju och frågade om de ville delta i en digital halvstrukturerad gruppintervju på 1 1/2 tim. Deltagarna var spridda över landet så det avgjorde att vi valde att göra gruppintervjun digitalt. Det blev så småningom bortfall på grund av sjukskrivning och tidsbrist. Slutligen blev det två deltagare i intervjun; en barnsekreterare och en familjebehandlare. Vi berättade för var och en i telefon närmare om uppbygget av intervjun. De hade då också möjlighet att ställa frågor till oss. Intervjufrågorna skickades ut till deltagarna några dagar före intervjudatum för att de skulle kunna skriva ut intervjufrågorna och ha dem tillgängliga vid det digitala intervjutillfället.

Bearbetning

Det videospelade intervjumaterialet transkriberades och vi gick igenom materialet upprepade gånger. Utifrån varje fråga (utom fråga 6 som inte hanns med i intervjun) har vi plockat fram det som var mest framträdande. Vi beskriver hur intervjupersonerna har svarat och kopplar teori till deras svar, för att visa hur teorier om spädbarns- och småbarnsutveckling kan vara ett stöd i socionomernas arbete med familjehemsplacerade barn.

Resultat

Fråga 1: Hur ser man att barnen utvecklas i relationen barn/familjehemsföräldrar?

Från intervjun. Intervjupersonerna beskriver exempel på hur de i olika familjer har observerat interaktioner mellan barn och föräldrar som tyder på att det har skett en utveckling inom barnen efter

en tid i familjehemmet. De bedömer att barnen har blivit sedda av familjehemsföräldrarna, vilket bland annat innebär att familjehemsföräldrarna har uppfattat barnets intentioner, förstått något av inre upplevelser och känslor i det barnet uttrycker.

De har även sett att barnen vänder sig till familjehemsföräldrarna på ett naturligare sätt efter en tid i familjehemmet: *"Det blir mer naturligt att barnen vänder sig till familjehemsföräldrarna, ... och ... att det blir naturligare när de rör sig därhemma"*. Man kan tänka sig att det syns i kroppen att en samspeinsnivå har blivit/blr bekväm och mer utvecklad, genom att barnen fått svar, bemötts utifrån sina tankar och blivit bekräftade i samtalen. Den implicita, outtalade relationen har förändrats.

En av intervjupersonerna berättar om en 4-årig flicka som hade svårt att lyssna och vänta på sin tur när hon deltog i samtal. Efter en tid visade hon ökad förmåga att lyssna på det hennes bror sa. Hennes förmåga till ömsesidig dialog hade utvecklats. Intervjupersonen uppfattade att flickans utveckling berodde på att hon blivit bemött med trygghet och tydlighet i familjehemmet.

En pojke i ett annat familjehem har utvecklat sitt språk, fått ett mycket större ordförråd och berättar mer och mer för familjehemsmamman efter en tid i familjehemmet. Ett till exempel som nämndes var att familjehemsmamman hade satt en gräns och pojken reagerade på det. Efter en stund lugnade han sig och började prata med familjehemsmamman om ett minne: *"Åh, mamma, jag har ett så svårt liv", sa han och berättade om en episod när han hade känt sig orättvist behandlad i ett tidigare familjehem*". Nu kan han alltså säga *"Jag har ett så svårt liv..."* när han är i en situation som väcker känslor och minnen från förr.

Tidigare hade han förmodligen agerat ut känslorna och det hade varit svårare att förstå för familjen. Det här beror både på att relationen familjehemsmamman-pojken utvecklats, och på en utveckling som har kunnat ske inom honom när han fått det tryggare i relationerna. Denna utveckling har intervjupersonen sett under den tid hon har arbetat med familjen.

Intervjupersonerna benämner detta som att barnen "blir sedda" av familjehemsföräldrarna. Därmed utvecklas barnens inre värld, med känslor, önskingar, vilja mm. När föräldrar svarar och benämner det de uppfattar kan barnen lära känna sig själv, och tryggas av att det finns vuxna som lyssnar

på dem och förstår dem. En utvecklingsstödjande dialog växer fram.

Från teorin om tidig relationsutveckling. Ett intersubjektivt deltagande utvecklas i relationen mellan föräldern/anknytningspersonen och spädbarnet. Det innehåller deltagarnas outtalade relationsvetande; de underliggande kommunikationsförmågor vi lär oss tidigt och som finns bakom orden när vi pratar och relaterar med varandra. Den kompetensen byggs in i procedurminnet och följer med oss vidare genom livet. Här startar en begynnande samspelsförmåga hos spädbarnet, som finns med från början, inbyggd i de förutsättningar vi föds med, men som realiserar och utvecklas med hjälp av föräldra-barn-dialogen. Föräldern använder sina kommunikationsförmågor; Benämning, Bekräftelse, Turtagning, Initiativ/uppmärksamhetsfokus, Positivt ledarskap, Triangulering, Start- och slutsignaler; allt detta ingår i begreppet "utvecklingsstödjande dialogprinciper". (Hedenbro & Wirtberg 2012, s 98-110)

Här följer några utdrag från teoretiska beskrivningar angående vikten att bli uppfattad och "sedd" som en individ, inifrån, under de första månaderna i livet:

Förälderns förståelse innebär att barnet blir sett med sin inneboende potential. Föräldern tillskriver barnet inre, mentala tillstånd som känslor, önskningsar och vilja. Genom att ha blivit uppfattad som en intentionell mental varelse av en annan, kan barnet lära sig förstå sig själv och sina inre tillstånd. Affektspeglade interaktioner med anknytningspersonen hjälper barnet att upptäcka och utforska sitt eget inre genom förälderns svar. Under de första levnadsåren är det återkopplingen från anknytningspersonens ansikte, kroppsgester och röst som hjälper barnet att märka och uppleva sitt eget känslomässiga inre. "Det egna självet blir åtkomligt för introspektion, barnet blir begripligt för sig självt" (Wennerberg, 2010).

Detta beskriver starten för mentalisering hos barnet. Föräldern mentaliserar, och barnet fångar upp den bild som föräldern återspeglar.

Här en rad från Daniel Stern: "Jag drar slutsatsen att spädbarnet under de två första månaderna aktivt formar en känsla av begynnande själv. Det finns en känsla av organisation i formandeprocessen, och det är en känsla av själv som kommer att bli levande under resten av livet" (Stern 1991, s 519).

Förälderns förmåga att vara närvarande i denna process är avgörande för barnets möjlighet att integrera sina egna upplevelser, att delta i en känslomässig dialog, och att därifrån börja uppfatta sig själv och sina upplevelser som sammanhängande – att lära känna sitt eget begynnande själv. I familjehemmet kan barnen ha behov av att kompenseras för brister de varit med om tidigare i livet. Ovanstående berättelser från intervjupersonerna beskriver en utveckling av kommunikations- och reflektionsförmåga hos barnen, där de tycks vara på väg att reparera tidigare brister.

Det är just det intuitiva föräldraskapet som kan komma av sig eller inte fungera hos familjehemsföräldrar när barnen har avvikande sätt att svara genom sina anknytningsstrategier. Personal som möter barn och familjehemsföräldrar har god användning av kunskap om tidig relationsutveckling, för att kunna stötta familjehemsföräldrarna i deras utvecklingsstödjande dialog med barnen.

Fråga 2: Vilken hjälp kan familjehemsföräldrarna behöva i detta relationsarbete?

Från intervjun. Intervjupersonerna har sett att det kan vara svårt att förstå att ett något äldre barn reagerar känslomässigt som ett litet barn i svåra situationer. De uttrycker att familjehemsföräldrarna behöver hjälp att förstå "det lilla barnet", och att de ibland ställs inför "obegripliga" reaktioner hos barnen. Barnet kan ha brister i sin känslomässiga utveckling och dessutom vid påfrestningar tappa förmågor och fungera under sin bästa känslomässiga nivå. Familjehemsföräldrarna behöver förstå att en 7-åring kan bli som ett litet barn i sina reaktioner. Genom den förståelsen kan familjehemsföräldrarna få hjälp att hitta nya sätt att möta barnet i känsliga situationer som annars kan skapa konflikter och leda till att förtroendet mellan barnet och familjehemsföräldrarna blir påfrestat.

En av intervjupersonerna berättade att en familjehemsmamma sagt att de i början haft svårt att förstå barnet: "Vi förstår honom inte, vi förstår inte honom och hans reaktioner, hans beteende. Det är obegripligt för oss". Senare, efter en tids kontakt med behandlaren, sa hon att det blivit litet mer begripligt.

Intervjupersonerna konstaterade att det obegripliga kan kräva "mycket jobb och mycket prat" till stöd för familjehemsföräldrarna. Som yrkespersoner kan de vara där och lyssna och hjälpa föräld-

rarna att förstå, men också hjälpa dem att märka att de förstår.

Hur kan hjälparen hjälpa?

Familjehemsföräldrarna berättar ofta om situationer där de har härbärgerat barnens känslor, utan att tänka på det. I intervjun framkommer att det är betydelsefullt att benämna detta, så att familjehemsföräldrarna inser att deras härbärgerande är betydelsefullt för barnen.

Intervjupersonerna uttryckte: *"Vi kan ju inte förstå fullt ut, och när det är små barn så de kan ju inte berätta ... familjehemsmamman säger 'han verkar ju inte minnas nånting', men jag säger 'Du får nog mer än du tror. Du får berättelser i skärvor när det blir någon reminder av något slag'".*

Just när man som familjehemsförälder känner att barnets beteende är oförståeligt gör man ett stort jobb med att ta emot barnets svåra känslor. Efteråt känns det kanske som att man inte förstod någonting, men föräldern förstod mycket mer än barnet, av barnets känslor. Föräldern härbärgerade barnets upplevelse av svåra minnen.

Om personalen från socialtjänsten kan hjälpa familjehemsföräldern att förstå detta, kan föräldern lättare stå ut med sin känsla av oförmåga, och därmed kan barnet få ett stadigare och mer empatiskt bemötande i känslomässigt svårhanterliga situationer.

Personalen behöver ha bekräftelse, och kunskap om sin egen roll att stärka familjehemsföräldrarnas känsla av att de gör stor nytta för barnen just när de tar emot "obegripliga" känslor. Det här förutsätter att personalen har en kunskap om de tidiga utvecklingsprocesserna som vi beskrivit tidigare. I intervjuväret ovan ("Du får nog mer än du tror") märks en härbärgerande inriktning på att benämna för familjehemsmamman vad som hänt i hennes dialog med barnet.

Det är en viktig mentaliserande dialog mellan familjehemsföräldrarna och yrkespersonerna, som kan hjälpa familjehemsföräldrarna att förstå bättre. Den dialogen hjälper föräldrarna att "se" att de själva har förstått att barnet hamnade i svåra, centrala känslor, och att de kunnat härbärgera något av detta.

Familjehemsföräldrarna kan här få ett verktyg som blir användbart. I stället för att känna sig

odugliga (av det som var obegripligt) kan de få hjälp att inse att något viktigt hänt. Bakgrunden kan vara att minnen av trauma kommit upp hos barnet, eller minnen av svåra samspel med bristande affektreglering. Familjehemsföräldrar som möter barnet i sådana situationer har möjlighet att ge barnet en ny upplevelse av att en vuxen är med och försöker förstå.

Intervjupersonerna uttryckte: *"Det handlar mycket om att ge hopp, och att visa på allt de faktiskt har åstadkommit".*

Att samtala med familjehemsföräldrar om samtal med barn

I intervjun tar en intervjuperson upp frågan om hur de vuxna kan prata med, och förstå, barn. Hur kan man hjälpa barnen att uttrycka sig, och familjehemsföräldrarna att förstå svaren?

"...det jag tycker att jag pratar mycket om är hur man kan prata med barn, för att det är lätt att vuxna vill att 'vi ska sitta mitt mot varann och du ska svara när jag frågar'".

"De här barnen behöver också att någon sätter ord på vad det är som möjligtvis kan vara en sanning... Och ibland får de svar och ibland får de inte".

Från teori om små barns utveckling. I dialogen med spädbarn brukar föräldrar starta med att benämna det som sker; det som föräldern tror händer inom barnet, det som sker och som känns när man interagerar kring vardagliga aktiviteter. Ett av de grundläggande stegen i den utvecklingsstödande dialogen är att benämna. När man vill starta en dialog med ett barn som har svårigheter är det klokt att börja med detta tidiga steg, för att barnet ska kunna följa, och komma in i tanken man försöker förmedla. Det kan leda till att man så småningom kan dela fokus med barnet kring något man vill prata om, och barnet kan med hjälp av detta berätta något eget; en tanke, en känsla. I boken *Samtal med barn* menar Haldor Øvreeide att utvecklingsstödande dialog i samtal med barn är till hjälp i alla åldrar. (Øvreeide, 2009)

Intervjupersonerna reflekterar över denna fråga: *"När fönstret är öppet hos ungen kan man säga; 'Vet du, jag har funderat på en sak, det verkar bli så här för oss'...att man inte kräver svar hela tiden".*

Det är som att kommunicera med de allra yngsta barnen. De vuxna mentaliserar och det hjälper barnet att förstå sig själv. Det är som att spegla, men med en fråga.

”Och det tänker jag som har jobbat med Marte Meo i många år, det är mycket med det här att benämna.... både det jag själv gör och det barnet gör. Det är ju starten till att man kommer igång”.

En intervjuperson berättar att hon ibland filmar triadiskt med sig själv, familjehemsföräldern och barnet:

”...jag har även gjort det i familjehem, med familjehemsmamman, att hon och jag pratar, och så får barnet vila. Då kan barnet komma med sina: 'Ja förresten, du mamma, när du gjorde så där då blev jag rädd' eller vad det nu var. Och det blir ju en annan form för de är ju så vana vid 'Ja, vad kände du, vad ville du... och vad skulle du önska'. Socialsekreterare är experter på att fråga och fråga, och barnen blir ju bara mer och mer inklämda i ett hörn”.

Intervjuare: *”Ja för de kan ju inte ... svaren”.*

Organisationens förväntningar på vad barnen ska kunna berätta innebär speciella utmaningar för personalen.

Intervjupersonerna beskriver även hur regler och förväntningar i organisationen påverkar samtalen med barnen.

”...vi har så höga förväntningar på barn som har sämre förutsättningar ... att veta hur de tänker och känner i varje given situation. Både familjehem och andra vuxna runt de här barnen, vi skulle behöva bli bättre på att sitta lite lugnt i båten. Men ... när man jobbar som barnsekreterare och i viss mån familjehemssekreterare då har man också så mycket regler... Och det är så pålagt att vi i varje given situation ska veta vad det är barnen vill och inte vill. Och deras röst ska hela tiden ... så ... och det blir med jämna mellanrum kritik för att vi inte låter barnen komma fram. För att vi kanske använder oss av våra egna observationer, i stället för att för många gånger utsätta barn för de här frågebatterierna”.

De vuxna frågar saker på grund av ett behov av att veta, och organisationen kräver svar. Så processen startar längre upp i organisationen. Då handlar det hela tiden om att man ska prata med ord. I många situationer är varken barn eller vuxna bra på att prata med ord, och det är till exempel när man ska prata om saker som innebär svåra känslor.

”Och som sagt... Det är otroligt vilka krav vi ställer på dem”.

”Mm, verkligen”.

Kommunikationen med och kring barnen sker på många nivåer – från det känslomässiga samspelet i konkreta situationer hemma i familjehemmet, till rapportering inom socialtjänstens organisation. Socialsekreterarens och familjehemshandläggarens roll innebär att man ska kunna förmedla barnens perspektiv genom hela denna kedja av processer.

Föräldrarnas hantering av egna känslor, deras härbärgering av barnets känslor, förmågan att observera, känna, tänka och förstå (mentaliserings) – allt detta hör till de processer mellan föräldrar och barn som utvecklas från början av barnets liv. När det fungerar bra sker mycket av detta på intuitiv nivå, där föräldrarna får bekräftelse på sina tankar genom att barnen svarar (icke-verbalt) i dialogen. Familjehemsföräldrar kan behöva extra hjälp och stöd för att se och använda sin egen förmåga till detta, eftersom barnet ibland ger oväntade svar som inte bekräftar föräldrarnas interaktioner. De vuxna behöver stöd att resonera kring förståelsen att de möter ”spädbarnskänslor” hos barnen, och att man då inte kan förvänta sig att de ska kunna resonera/fungera enligt sin faktiska ålder.

Med denna bakgrundskunskap om den tidiga dialogutvecklingen har yrkespersonerna verktyg för att hjälpa och stödja familjehemsföräldrarna i deras kommunikation med barnen. Kunskapen används i samtalen med vuxna och barn och anpassas till den aktuella situationen. Att känna till hur barns dialogförmåga växer fram, och att brister där kan skapa stora problem i kommunikationen med andra, kan vara en mycket viktig kunskap i arbetet med familjehemsplacerade barn. En av intervjupersonerna arbetar med samspelsmetoder som Marte Meo (Aarts, 2000) och MAFI (Hedenbro, 2015). Den andra intervjupersonen uttrycker en önskan om att ha mer tillgång till sådana verktyg.

Fråga 3: Att barnen kommer med sina anknytningsmönster – vad kan det innebära?

Intervjupersonerna beskriver hur det blir när barn upprepar anknytningsmönster som har blivit inbyggda genom otrygga samspel från tidig ålder. De uttrycker att även efter lång tid när barn och familjehemsföräldrar har fått en tryggare relation, kan det fortfarande bli mycket svårt i samspelet.

”Efter lång tid, rätt vad det är, kommer det fortfarande skärvor, man kan bli helt förtvivlad som familjehem ... något triggas igång, och barnet hamnar i den värsta otryggheten igen. Familjehemmet undrar; Hur kan man tappa bort eller glömma, vi är ju där... Då handlar det om att ge hopp, men också att visa på allt vad de faktiskt har åstadkommit – fram till den här situationen som gjorde att alla körde av vägen...”

”Föräldern blir som avvisad, får inte kontakten. Det är svårt! Ett slitigt jobb! Man får respekt för familjehemmen”.

Från teorin. När de gäller de små barnen, i interaktion med anknytningspersoner, beskrivs brott och missförstånd i kommunikationen och hur de repareras (interaktiv reparation): Missförstånd i kommunikationen är normalt och repareras genom att man uppfattar att det var fel, och försöker igen med att förstå. Om reparation ska ske måste båda ”komma att veta” den andres upplevelse, det vill säga den korrigerande handlingen behöver innefattas i samspeletsprocessen. Frågandet och svaren måste fortsätta tills man hittar rätt (Tronick et al, 1998). Nyckeln till denna förmåga är föräldrarnas kapacitet att hantera sina egna känslor, speciellt de negativa känslorna (Schore, 2004). De barn som får erfarenhet av att gå från positiv affekt till negativ, och sedan kunna hämtas upp igen till en ömsesidig positiv känsla (interaktiv reparation), bygger upp en motståndskraft mot känslomässig stress. ”Motståndskraft mot stress är en ultimata indikator på anknytningskapacitet” säger Schore (Ibid. s 33).

Det gäller inte bara missförstånd, utan även olika viljor, och starka känslor av ilska, besvikelse och svåra minnen. Här väljer vi ändå att foga in begreppet ”interaktiv reparation” eftersom det nog ofta ligger till grund för konflikthantering. Familjehemsföräldrarnas förmåga att hantera sina egna negativa känslor är här mycket betydelsefull. I detta har behandlingspersonal och socialsekreterare en viktig roll att hjälpa föräldrarna härbärgera - så att de kan bidra till att ge barnen upplevelse av interaktiv reparation och hjälpa dem komma tillbaka till ett lugnare samspel igen. Som steg för steg bygger upp en bättre motståndskraft mot stress, hos barnen, och i familjen, och blir till hjälp i det vardagliga samspelet där tryggare anknytningsmönster växer fram.

Brister i den tidiga relationen

För de barn som blir placerade i familjehem har det ofta funnits brister i den tidiga relationen till föräldrarna/anknytningspersonerna, vilket innebär att barnen har med sig en svagare möjlighet att göra sig förstådd, och att förstå andra. Det kan ha berott på trauma i familjen, eller på att föräldern hade en bristande kommunikationsförmåga på grund av försvårade livsupplevelser – i det aktuella sammanhanget som nybliven förälder och/eller tidigare i föräldrarnas liv.

Spädbarnets utveckling kan därmed ha blivit försvårad i grundläggande förmågor som gäller relation och kommunikation, till exempel att kunna avläsa andras kroppsspråk, och att själv kommunicera icke-verbalt. Familjehemsföräldrarna får då svårt att förstå barnets kommunikation. Det kan vara så att barnen visar andra känslor och beteenden än deras egentliga behov och affekter. Familjehemsföräldrar behöver ofta hjälp att bli nyfikna på de känslor som ligger gömda bakom det barnen visar. Att filma barn och föräldrar, och senare se på filmen tillsammans med föräldrarna, är ofta en god hjälp i detta arbete.

Familjehemsföräldrarna behöver ha förmåga att ibland möta barnet på spädbarnsnivå. De behöver vara mycket tydliga och använda de grundläggande dialogprinciperna (se ovan) som man använder intuitivt i förhållande till spädbarn, men som inte blir naturligt när man kommunicerar med ett äldre barn.

Intervjupersonerna beskriver att barnens kommunikationsförmåga har utvecklats genom familjehemsföräldrarnas sätt att se, förstå och svara på barnens kommunikation och sätt att vara.

Fråga 4: Att jobba med samarbetet mellan familjehemsföräldrarna - hur ser ni på den möjligheten?

Det gemensamma familjehemsföräldraskapet förhåller man sig till på olika sätt. De vuxna samarbete ser olika ut, beroende på hur det fungerar i deras respektive familj. En av intervjupersonerna uttrycker att hon respekterar familjers sätt att dela på ansvaret, men att detta kan påverka hur svårigheter hanteras i familjen.

I familjehemmen har föräldrarna sina roller. Ofta hjälps man åt på ett ganska självklart sätt, och

samtal/samarbete med socialsekreterarna fungerar bra. Det går att prata om samspel, och se på det litet utifrån.

I vissa familjehem tar den ena huvudansvaret och är med på möten och uppföljningar med socialtjänsten. I intervjun uttrycks att det kan vara svårt att påverka familjehemsföräldrarnas roller om man tycker att det behövs: *”Då utmanar man också andra saker än bara omsorgen om barnen. Då handlar det om hur de har inrättat sitt liv...”*.

Familjehemsföräldraskapet påverkas av hur deras relation ser ut, och deras övriga roller i familjen.

Även den förälder som sällan deltar i möten kan ha en viktig roll hemma, för barnen. En intervjuperson beskriver en familj där familjehemspappan är borta mycket: *”Ett till exempel, en pojke, där är det pappan som ofta äter frukost med honom och sen är han borta på jobb, han är borta jättemycket. Det är mamman som råddar allt, men han fyller ju en jätteviktig funktion för pojken. De har sina lugna frukostar och hittar sitt sätt tidigt tidigt på morgonen...”*.

”Skrapar man på ytan förstår man att den här som jag väldigt sällan träffar är väldigt delaktig och att man ändå kan få beskrivningar av betydelsen för barnen av den personen...”.

Som familjehems-/barnsekreterare har man inte ett familjebehandlande uppdrag men har många gånger samtal med båda föräldrarna kring deras samarbete. I intervjun uttrycks att dessa samtal kan ge familjehemsföräldrarna nya tankar kring deras gemensamma familjehemsföräldraskap. I samtalen kan man även reflektera kring att familjehemsplacering är en vårdform: *”Ibland uppstår situationer när de överraskar varann ... hur man tänker. Det blir som en hjälp till familjehemmen när vi till dem kommer med våra frågor. Det här att titta litet utifrån och också få förståelsen att det här är en vårdform - familjehemsvård”*.

I familjebehandling använder man sig av begreppet triad på olika sätt. I Lausanne Triadic Play (LTP) förekommer bland annat att båda de vuxna filmas tillsammans med barnet i någon gemensam aktivitet, och föräldrarna skiftar mellan att vara den som primärt leker med barnet och att vara endast närvarande och titta på när den andra föräldern interagerar med barnet (Fivaz-Depeursinge et al 2010). Denna metod används för att bedöma triadsamspelet, och/eller som en behandlingsmetod i familjen.

Coparenting (Mc Hale & Lindahl, 2011), för-

äldrarnas samarbetsförmåga påverkar barnets utveckling. Man vet till exempel att barnets sociala kompetens påverkas av föräldrarnas samarbetsförmåga (Lam et al, 2018). Barnets utveckling byggs av det dagliga gemensamma samspelet i familjen där även barnet inverkar på samspelet och familjeklimatet. Familjeperspektiv (Hedenbro & Lidén, 2003) och triadsamspel (Fivaz-Depeursinge et al, 2010) är viktigt för förståelsen av barnets relationsutveckling.

Fråga 5: Att jobba med barn och föräldrar i rummet tillsammans, omväxlande med föräldrasamtal, hur ser ni på den möjligheten?

En av intervjupersonerna har arbetat med omväxlande barn-föräldrasamtal och föräldrasamtal. Hon beskriver att det har gjort stor skillnad för föräldrarna. Det har gett utrymme för reflekterande samtal kring barnets reaktioner. De har kunnat prata och fundera kring barnets svar: *”Jaha, hur reagerade/svarade han där...”* Växlingen mellan att komma till behandlaren rum, och att träffas hemma med barnet närvarande har gett ett bra reflektionsutrymme. Om familjebehandlaren har filmat föräldra-barnsamspelet hemma hos familjen tittar de vuxna senare på delar av filmen där familjebehandlaren väljer ut partier som kan öka förståelsen för barnet och hur man samspekar. Ofta ger filmåtergivningen känslomässiga upplevelser hos föräldrarna som kan ge mer än bara ord. Intervjupersonen har bl a använt samspeletsmetoderna Marte Meo (Aarts, 2000) och MAFI (Hedenbro, 2015). Föräldrar har också varit nöjda med det arbetssättet.

”Hon kom tillbaka till det, familjehemsmamman, att det med film har varit bra ... de har fått göra saker tillsammans som jag styr litet grann, och sedan kan vi se på det här och prata om det här, för att sedan kunna plocka med grejor tillbaka”.

”Det blir bra reflektioner och diskussioner mellan oss vuxna sedan, utifrån att förstå barnet”.

Den andra intervjupersonen har en annan roll i förhållande till familjen. Hon är barnsekreterare, och på hennes arbetsplats är det inte så lätt att få tillgång till familjebehandling.

”Tyvärr har vi inte här hos oss ... eller vi kan få tillgång till familjebehandling när barnen är familjehemsplacerade, men det är i första hand när jag jobbar med samspel mellan biologiska föräldrar och barnen. Det har

historiskt sett varit väldigt trögt att få tillgång att kunna jobba så. En begränsning i vad jag som familjehemssekreterare och barnsekreterare kan göra”.

Intervjupersonen uttrycker att det finns ett behov av familjebehandling för familjehemsplacerade barn.

”Jag skulle önska att vi hade mer av det, för det är många familjehem som kämpar väldigt, väldigt hårt, och som får bli litet självlärda också, ihop med det som vi kan ge”.

”Vi pratar om det här ibland, att vi skulle vilja ha familjebehandlare knutna direkt till vår enhet”.

Intervjupersonen som är familjebehandlare arbetar med familjebehandling både riktad till familjehem och till andra familjer där barnen bor hos sina biologiska föräldrar. Hon säger att det ibland ifrågasätts om familjehemmen ska erbjudas deras resurser, eftersom det är långa köer till familjebehandlingen.

Fråga 7: Diskutera, hur går det att jobba med relationen mellan familjehemsföräldrar och barn i er organisation? Med ert uppdrag?

Intervjupersonerna är överens, i deras roller i organisationen är det viktigt att ha en chef som förstärker vikten av relationsarbete, och att detta tar tid: *”Det här med relationen, det är ju jobb över tid också”.*

Intervjupersonen som är familjebehandlare beskriver en arbetssituation som går att känna igen från andra vårdinstanser; det är kö till dem, vilket det inte får vara. De försöker då avsluta tidigare med familjer för att nya ska få plats.

I diskussionen med familjehemsavdelningen behövs en förståelse för vad man i familjebehandling kan hjälpa till med, och att det får ta den tid det tar, det är båda intervjupersonerna överens om. Den förståelsen kan vara ett stöd. Det finns en press från organisationer att arbetet ska gå fort.

”Det blir så oförstående att förändringsarbete tar tid när det kommer till barn ... när det gäller vuxna brukar vi säga att det tar tid att ändra gamla vanor.

Men det här som är på något vis inopererat i vårt innersta väsen ... det ska inte ta lång tid alls. Det är så ologiskt”.

Samarbete mellan olika yrkesgrupper

Det behöver också vara inbyggt i strukturen på arbetsplatsen att det finns forum för att prata om

stöd till familjehem, metoddiskussioner och att det finns tillgång till handledning och kontinuerlig vidareutbildning.

Intervjupersonerna beskriver fördelarna med samarbete mellan handläggare och familjebehandlare. *”Ibland behöver det vara spetsat med en annan kompetens, man har olika uppdrag... Vi pratade om det, jag och resurshandläggaren när vi avslutade, att just samarbetet vi har också är så värdefullt. Det har gett oss båda väldigt mycket ... under samma tak”.*

Här kan vi se att det finns ännu en ”triad”; två personer med olika roller inom socialtjänsten samarbetar i förhållande till en familj, och kan lägga ihop sina olika resurser på ett sätt som familjen behöver.

”...det är klart, de familjehemsplacerade barnen har kanske de absolut största behoven av hjälp, de är ju i familjehemmet av en anledning”.

Den anledningen gör att de familjehemsplacerade barnen kan behöva en stark insats från socialtjänsten, de kan ha stora behov av kombinerade behandlingsinsatser.

Kunskap förändras

”Det vi vet idag visste man inte på 80-talet”.

Det här är igenkännligt för många som arbetar inom vård, stöd och behandling. Här hör vi det sägas av två erfarna medarbetare som har olika roller inom socialtjänsten. De är överens om relationernas betydelse, att det ofta är ett relationsarbete som behövs till stöd för barnens utveckling i familjehem, och att kunskap om och stöd för detta behövs i organisationen.

Sammanfattning

Syftet med vår intervju var att belysa betydelsen av kunskap om de yngsta barnens relationsutveckling hos de yrkespersoner inom socialtjänsten som arbetar med familjehemsplacerade barn.

Intervjupersonernas svar innehöll många exempel på situationer där denna kunskap är ett viktigt hjälpmedel för att kunna hjälpa familjerna vidare.

Familjehemsföräldrarna lever med barnen och delar deras vardag. I hemmet uppstår svåra situationer som kan härröra från tidigare upplevelser i barnens liv. Barnens reaktioner, och samspelet som uppstår i nutid, innehåller tidiga kom-

munikationsnivåer och känslor. Familjehemsföräldrarna behöver kunna möta barnens ibland svårförståeliga/”obegripliga” reaktioner, och kunna lugna barnen. Att härbärgera dessa starka känslor blir möjligt när man förstår och kan mentalisera barnens reaktioner (trots att man inte alltid känner till det som utlöst dem, som hör till barnets tidigare liv). Personalen från socialtjänsten kan stödja familjehemsföräldrarna i detta genom att hjälpa till att göra det obegripliga begripligt. Det är tydligt för oss att kunskapen om de yngsta barnens utveckling i relation kan vara ett gott stöd i deras viktiga arbete.

Ett ”nyckelord” i intervjun är benämna. Att benämna det man ser, och det man tror finns i tankar och känslor hos den andra är en bas för dialogerna. Detta behövs på olika nivåer; både i dialogen mellan förälder och barn och i dialogen mellan socialtjänstens personal och familjehemsförälder. Benämna, sätta ord på tankar och känslor är grundläggande för barnets framväxande förståelse av sig själv, barnets känsloreglering, och behövs i alla samspelsituationer där barn eller vuxna får svårigheter.

En av intervjupersonerna uttrycker att relationsarbetet med familjehemsföräldrar och barn berör (samspels-)processer som är ”på något sätt inopererat i vårt innersta väsen”. Vi uppfattar det som att hon syftar på de minnen vi människor har med oss av samspel vi upplevt tidigt i livet, och som kan ändras med hjälp av nya erfarenheter. Kunskapen om relationernas betydelse för utvecklingen är ett betydelsefullt verktyg i sådant förändringsarbete.

Vår intervju har blivit koncentrerad på frågor kring hur man kan kommunicera med barnen; hur familjehemsföräldrarna kan nå barnen och hur personalen från socialtjänsten kan hjälpa familjehemsföräldrar med denna kommunikation.

Naturligt. Om kommentaren att barnen vänder sig mer naturligt till familjehemsföräldrarna när de rör sig därhemma (Se fråga 1). Man kan tänka sig att det syns i kroppen att en samspelsnivå har blivit/blir bekväm, utvecklad. Och sedan, nästan samtidigt, kommer berättelserna, språket, talet om det som varit svårt. Först med få ord.

En kommentar från intervjun om detta: *”Det ser man bra när man åker hem till familjen. där är de i sin naturliga miljö”.*

Obegripligt. Behandlingspersonal och socialsekreterare behöver ha kunskap om hur trauma i familjen, förlossningsdepression och andra familjesvårigheter kan påverka relationen mellan föräldrar och spädbarn och därmed hämma spädbarnets tidiga utveckling. Svåra upplevelser som inte härbärgeras kan skapa minnesspår hos barnet som försvårar senare interaktioner och förhindrar att en tillitsfull relation till omvärlden utvecklas. Otrygga anknytningsmönster har utvecklats. Detta kan innebära att barnet även senare i livet reagerar ”obegripligt”, och de vuxna som möter barnet får svårt att förstå.

Då behövs hjälp av personal som har kunskap om tidig utveckling och hur brister kan påverka.

Härbärgera. Föräldrarnas hantering av egna känslor, härbärgering av barnets känslor, förmågan att observera, känna, tänka och förstå (mentalisering) – allt detta hör till de processer mellan föräldrar och barn som utvecklas från början av barnets liv, se ovan. Familjehemsföräldrar kan behöva hjälp och stöd att se och använda sin egen förmåga till detta – och att resonera kring förståelsen att de möter ”spädbarnskänslor” hos barnen, där man inte kan förvänta sig att de ska kunna resonera/fungera enligt sin faktiska ålder. Detta hör ihop med att barnen troligtvis haft otillräckligt stöd från tidigare anknytningspersoner för att kunna utveckla tillräckligt stabila inre strukturer för känslohantering, de kan ha stark rädsla för vad som kan bli följden av bråk och oenighet, och så vidare.

Kunskap om, och stöd i, sådana processer kan betyda mycket för familjehemsföräldrarnas förmåga att möta och lyssna på även äldre barn och att därigenom hjälpa dem att uttrycka sig.

Förståelse i organisationen. De som arbetar med familjehem och placerade barn behöver att det i organisationen finns kunskap om att arbetet behöver få ta tid och handlar om relationsarbete mellan familjehemsföräldrar och barn. Det behöver finnas ett systemiskt perspektiv med förståelse för att klimatet i familjehemmet, familjehemsföräldrarnas samarbetsförmåga, relationen mellan familjehemsföräldrar och biologiska föräldrar mm påverkar barnets utveckling.

Till sist. Det visade sig att deltagarna behövde ytterst lite stöd eller reflektioner från oss under

intervjun. De berättade utifrån sina erfarenheter och fyllde på varandras tankar och associationer. De utgick från ärenden de kom att tänka på vid de olika frågeställningarna och de gav fylliga exempel. Med berättelserna kom det rikligt med citat som vi kunde använda.

På frågan hur det var att medverka i intervjun svarade de att det varit intressant samt givande att de fick fundera och formulera sig. Båda tyckte att det varit kort tid och att de hade kunnat utveckla frågeställningarna mer om tiden varit längre.

För oss intervjuare framstår det som att kunskapen om späda och små barns relationsutveckling är mycket användbar i arbetet med att hjälpa familjehemsplacerade barn och familjehemsföräldrar i deras relationsarbete. De har mycket av kunskapen redan tidigare, men teorin hjälper dem att få ett språk för vad de gör. Vikten av att ha ett språk för småbarnsutveckling har blivit tydligt.

I intervjun uppfattade vi att intervjupersonerna tog emot våra frågor och hade mycket tankar, utifrån sitt arbete, kring ämnet. Det tycktes finnas ett stort intresse av att reflektera kring arbetet med att nå de familjehemsplacerade barnen och att kunna hjälpa familjehemsföräldrarna i sitt vårdande föräldrarbete, inriktat på att hjälpa barnen till en tryggare utveckling.

Referenser

- Aarts, M. (2000) *Marte Meo: Basic manual*. Aarts productions, the Netherlands.
- Fivaz-Depeursinge, E., Lavanchy-Scaiola, M.S. & Favez, N. (2010) The Young Infant's Triangular Communication in the Family: Access to Threesome Intersubjectivity? Conceptual Considerations and Case Illustrations. *Psychoanalytic Dialogues*, 20:125-140.
- Hedenbro, M. (2015) MAFI-metoden/Samspel i familjen. *Socionomen*. 4.2015: sid14-18
- Hedenbro, M. & Lidén, A. (2003) *Att bygga en familj*. Stockholm: Liber
- Hedenbro, M. & Wirtberg, I. (2012). *Samspelets Kraft: Marte Meo - Möjlighet till Utveckling*. Lund: Palmkrons förlag
- Lam, C.B., Tam, C.Y.S., Chung, K..K..H. & Li, X. (2018). The Link Between Coparenting Cooperation and Child Social Competence: The Moderating Role of Child Negative Affect. *Jour-*

nal of Family Psychology.

- Mc Hale, J. Lindahl, K. (2011) Coparenting: A conceptual and clinical examination of family systems. *American Psychological Association*. <https://doi.org/10.1037/12328-000>
- Schore, A.N. (2004) The human unconscious: the development of the right brain and its role in early emotional life. I Green, V. (Ed.) *Emotional Development in Psychoanalysis, Attachment Theory and Neuroscience – creating connections*. Hove och New York: Brunner-Routledge.
- Stern, D. N. (1991) *Spädbarnets interpersonella värld - ur psykoanalytiskt och utvecklingspsykologiskt perspektiv*. Lund: Natur & Kultur.
- Tronick, E.Z. (1998) Dyadically expanded states of consciousness and the process of therapeutic change. *Infant Mental Health Journal*, Vol. 19(3), 290-299(1998).
- Wennerberg, T. (2010) *Vi är våra relationer - om anknytning, trauma och dissociation*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Øvreide, H. (2009). *Samtal med barn: metodiska samtal med barn i svåra livssituationer*. Lund: Studentlitteratur.

Nyckelord: tidig relationsutveckling, affektreglerande interaktioner, implicit relationsvetande, utvecklingsstödande dialog, härbärgerande, familjehemsvård, triad, föräldra-barninteraktion.

Keywords: early relationship development, affect regulating interactions, implicit relational knowing, developmental dialogue, containing, family home care, triad, parent-child interaction.

Maria Borg är leg psykolog, leg psykoterapeut, specialist i klinisk psykologi samt handledare. Hon har arbetat inom Barn- och Ungdomspsykiatri i Stockholm med de yngsta barnen och deras föräldrar. Nu arbetar hon i Stiftelsen A Primo med utbildning och handledning samt inom Malinamottagningar Rädda Barnen. Hon är redaktionsmedlem i Mellanrummet.

e_maria_borg@hotmail.com

Margareta Hansson är leg psykolog och leg psykoterapeut. Hon har arbetat inom Barn- och ungdomspsykiatri i Stockholm i 25 år huvudsakligen med de yngsta barnen och deras föräldrar. Paral-

lellt har hon bedrivit egen verksamhet med konsultation och utbildning. Numera arbetar hon i Stiftelsen A Primo med utbildning och handledning.

hansson.margareta49@gmail.com

Bilaga 1. Intervjufrågorna

Ingress: Syftet med intervjun är att fundera över hur man kan använda ”småbarnskunskapen” i arbetet med relationsutvecklingen mellan familjehemsföräldrar och barn.

Vi fokuserar alltså på relationen mellan familjehemsföräldrarna och barnet.

1. Hur ser man att barnen utvecklas i relationen barn/familjehemsföräldrar? (Till exempel om barnet söker tröst hos familjehemsförälder i större utsträckning)
2. Vilken hjälp kan familjehemsföräldrarna behöva i detta relationsarbete? (Till exempel hjälp hur de kan hantera barnens reaktioner)
3. a/ Att barnen kommer med sina anknytningsmönster – vad kan det innebära?
b/ Hur kan man förstå, och hjälpa föräldrarna (att hjälpa barnen vidare?)
4. Att jobba med samarbetet mellan familjehemsföräldrarna – hur ser ni på den möjligheten?
5. Att jobba med barn och föräldrar i rummet tillsammans, omväxlande med föräldrasamtal, hur ser ni på den möjligheten?
6. Vi har ibland på utbildningen diskuterat att man behöver ge föräldrarna den trygghet som föräldrarna behöver ge barnet. En parallellprocess. Diskutera. (Vilka andra parallellprocesser kan man då tänka?)
7. Diskutera, hur går det att jobba med relationen mellan familjehemsföräldrar och barn i er organisation? Med ert uppdrag? Vilket stöd behöver ni?